

**СЕРГІЄНКО Тетяна Іванівна**

канд. політ. наук, доцент,  
Дніпропетровський державний університет  
внутрішніх справ

**ЄРЕМЕЄВА Ірина Анатоліївна**

канд. іст. наук, доцент,  
Дніпропетровський державний університет  
внутрішніх справ  
Україна, м. Дніпро

## СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

**Актуальність теми дослідження.** Формування та розвиток громадянського суспільства є невід'ємною частиною забезпечення добробуту та високого рівня життя людей. Громадянське суспільство реалізує принцип, згідно з яким держава і суспільство діють як спільнота зрілих громадян, які спільно визначають свою долю. Отже, основою соціально-політичної стабільності є формування громадянського суспільства, тобто союз вільних і рівних людей, кожному з яких держава надає можливість володіти та активно брати участь у політичному житті. Характерним для громадянського суспільства є дієвий громадянський контроль або контроль територіальних громад за процесами обрання органів самоврядування, призначення чи обрання осіб державних органів, наявність правового механізму вирішення питань обрання цих органів.

Таким чином, реалії сьогодення свідчать, що сучасне українське суспільство зараз стоїть перед цивілізаційним вибором і переживає історичний перелом, суть якого полягає в переході від одного якісного стану до іншого. Ефективний розвиток сучасного українського суспільства залежить від недопущення антагонізму між громадянським суспільством, особистістю та державою. Становлення інститутів громадянського суспільства та розвиток демократії в країні тісно пов'язані: чим розвиненішим громадянське суспільство, тим демократичніша держава. Таким чином, з огляду на викладене, актуальним є питання вивчення особливостей співвідношення громадянського суспільства і держави.

**Ступінь наукової розробки теми.** Питання щодо дослідження багатогранної проблеми становлення громадянського суспільства в Україні

досліджували багато вчених. Відомими роботами з цієї тематики є роботи таких видатних учених, як: Т. Бельська, Н. Бенюх, О. Білий, С. Демченко, В. Дзюндзюк, М. Долішній, Т. Заяць, Г. Зеленько, С. Кадомцева, Н. Калінкіна, А. Колодій, В. Корженко, В. Кравчук, В. Куценко, М. Месюк, Ю. Михальський, В. Місюра, В. Нікітін, Л. Новоскольцева, А. Палій, Т. Пантелєєва, О. Пухкал, Ф. Рудич, О. Сергєєва, В. Слюсаренко, С. Телешун, А. Ткачук, О. Чаплигін, Ю. Шаров та ін.

Методологічні проблеми розвитку відносин державної влади та громадянського суспільства у контексті існуючої державно-управлінської парадигми розглядають: В. Бакуменко, В. Князєв, В. Мартиненко, Н. Нижник, Ю. Сурмін. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні досліджується у працях А. Колодій, М. Требіна та інших. Питання взаємодії громадянського суспільства та держави сьогодні активно обговорюють як зарубіжні, так і українські науковці. Серед зарубіжних вчених – Б. Андерсон, Р. Брюбейкер, Е. Сміт, К. Дойч, П. Бурдьє, Е. Шилз. Серед українських дослідників слід згадати таких науковців, як І. Варзар, О. Гринів, В. Євтух, Ю. Римаренко, І. Кресіна, А. Колодій, І. Курас, О. Картунов, В. Лісовий, О. Майборода, Л. Шкляр та інші. Проте, незважаючи на великий інтерес до цього питання, сьогодні є потреба у подальшому дослідженні історії вчень і концепцій громадянського суспільства та вивчення особливостей співвідношення громадянського суспільства та держави.

**Мета даного дослідження** – дослідити поняття та складові співвідношення держави та громадянського суспільства.

**Завдання дослідження:** вивчити понятійно-категоріальний апарат громадянського суспільства; розглянути еволюцію поглядів на співвідношення держави та громадянського суспільства у політичній думці.

**Методологія дослідження.** Для досягнення поставленої мети використано ряд сучасних підходів і методів дослідження: абстрактно-логічний метод (для визначення природи механізмів у формуванні громадянського суспільства), структурно-функціональний метод (для визначення складових механізму при формуванні громадянського суспільства); синергетичний метод; системний метод; методи аналізу та синтезу (при вивченні еволюції поглядів на співвідношення держави та громадянського суспільства), метод узагальнення, ситуаційний підхід (для визначення проблем співвідношення держави та громадянського суспільства).

### **Понятійно-категоріальний апарат громадянського суспільства.**

Аналізуючи ступінь наукової розробки досліджень проблеми, зазначимо, що сьогодні в цілому в політичній науці існує велика кількість наукових робіт щодо поняття "громадянське суспільство". Події, що відбуваються сьогодні в Україні, докорінно змінили парадигму дослідження такої важливої теми, як співвідношення держави та громадянського суспільства. Найважливішою передумовою формування громадянського суспільства є самоорганізація громадян, що складає основу громадянського суспільства у вигляді його інститутів та організацій, що робить його стійкою системою. Недостатня зрілість громадянського суспільства в Україні, низький рівень соціальної відповідальності разом з іншими факторами суто політичного характеру призвели до ситуації, коли розвиток громадянського суспільства в нашій державі відбувався лише в контексті управління цим процесом з боку держави і державних інституцій<sup>1</sup>.

Вивчаючи особливості розвитку громадянського суспільства, зазначимо, що це питання весь час привертало увагу філософів та суспільствознавців. Набуваючи різних концептуальних форм у різні періоди свого розвитку, проте дане питання завжди асоціювалося з державою, з моделлю побудови відносин між державною владою та недержавою, представленою громадськими структурами. Характерним для громадянського суспільства є дієвий громадянський контроль або контроль територіальних громад за процесами обрання органів самоврядування, призначення чи обрання осіб державних органів, наявність правового механізму вирішення питань обрання цих органів.

Формування громадянського суспільства правової держави має історичний характер і їх функціонування визначається життєвими інтересами та потребами суспільства в цілому та окремих соціальних груп. У сучасній науковій літературі існує ряд підходів до історичного шляху становлення та розвитку громадянського суспільства. Поділ ґрунтується на відносинах між громадянським суспільством і державою і визначає місце громадянського суспільства в структурі людського суспільства. Серед науковців не існує єдиного загальновизнаного підходу до визначення громадянського суспільства, його природи, функцій, інституційного складу та характеру взаємодії з державою.

<sup>1</sup> Бабарикіна Н.А., Сергієнко Т.І. (2021). Стан та основні тенденції розвитку громадянського суспільства в Україні. Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29–30 січня 2021 року). Львів: ГО "Львівська фундація суспільних наук", 80-84.

Сьогодні в українському суспільстві відбуваються соціокультурні трансформації, що пов'язано з процесами становлення сучасного суспільства. Ефективний розвиток сучасного українського суспільства залежить від неможливості антагонізму у відносинах громадянського суспільства, особистості та держави<sup>2</sup>. Зміст поняття громадянського суспільства полягає в тому, що воно знімає напругу між державою та особистістю, ставлячи її інтереси вище за державу<sup>3</sup>. Модель громадянського суспільства і держави ефективніша тоді, коли існує відносна однорідність інтересів і цінностей індивідів і соціальних груп, тобто принципових відмінностей між цими учасниками немає.

Лише в сильній, демократичній державі з розвиненим громадянським суспільством можна досягти гармонії у відносинах між державою і суспільством, владою і громадянами<sup>4</sup>. Лише розвинена країна може створити громадянське суспільство, а демократичне суспільство може підтримувати верховенство права. Держава може стимулювати формування громадянського суспільства, а може перешкоджати його розвитку. Але для забезпечення існування демократичного громадянського суспільства необхідно самому суспільству створити і контролювати державу, адже якщо суспільство ліквідується, держава знищує людину як вільну особистість. Розвиток українського громадянського суспільства сприяє консолідації стабілізуючого розвитку суспільства, створює умови для людського розвитку, захисту прав і свобод людини.

Концепція громадянського суспільства починає формуватися на зорі сучасності. Генезис ідеї веде в далеке минуле — до "Політики" Аристотеля, "Держави" Платона та інших давньогрецьких вчень. В епоху Відродження вона отримала продовження у творчості Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, але термін "громадянське суспільство" почав послідовно вживатися у XVIII ст. При цьому держава і суспільство розглядалися як одне ціле.

Починаючи з другого половини XIX ст. та до другого половини XX століття громадянське суспільство майже забуте. І коли у 80-х роках XX ст.

- 2 Сергієнко Т.І. (2020). Становлення громадянського суспільства в контексті забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах сьогодення. Гуманітарна наука XXI століття: сучасні виклики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук: матеріали заочної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 06 листопада. 2020 р.) / гол. ред.: О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПТС, 298-301.
- 3 Сергієнко Т.І. (2005). Державне управління як один з чинників державотворення України. Збірник наукових праць Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя, ЗДІА, (20), 125 – 137.
- 4 Арабаджиев Д.Ю., Сергієнко Т.І. (2020). Інформаційно-психологічна війна як спосіб впливу на громадянське суспільство. Тиждень науки-2020. Юридичний факультет. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13–17 квітня 2020 р. [Електронний ресурс] / Редкол.: В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 120-122.

ця концепція знову зайняла центральне місце в наукових дискусіях, виявилось, що не всі надають їй однакового значення. За кілька сотень років своєї історії вираз став неоднозначним: у різних країнах і в різні епохи йому надають різне значення.

Ранні концепції громадянського суспільства підкреслювали економіку як її основний компонент. Однак це не означало, що держава не відігравала жодної ролі у формуванні громадянського суспільства. Його функції полягали у створенні та реалізації законів, що втілюють спільну волю громадян, захищають непорушність їх прав і свобод.

Також зазначимо, що проблеми громадянського суспільства осмислюються в працях Ш. Монтеск'є, І. Канта, Н. Макіавеллі, Г. Гегеля, К. Маркса, Ф. Енгельса. Нерозривність моралі і права, принципів правової держави, що створює сприятливі умови для функціонування громадянського суспільства, обґрунтовували німецькі філософи І. Кант і Г. Гегель. Особливе значення Гегель надає корпораціям (або громадським об'єднанням), які об'єднують індивідів за родом діяльності та працездатністю. Через їх діяльність персоніфікуються протиріччя між індивідами, а зв'язки між ними синтезуються в стані - "самосвідомій субстанції, розвинутій до органічної діяльності". За Гегелем, елементами громадянського суспільства є: система потреб; система правових інститутів, що здійснюють правосуддя; поліція та корпорації<sup>5</sup>.

Громадянське суспільство у сучасному концептуальному дискурсі слід розуміти як підсистему суспільного життя, як спосіб життя людей у сфері людської свободи, приватності, життєдіяльність вільну від регламентації з боку офіційних структур, сферу вираження і реалізації різноманітних інтересів, сферу де домінують громадянські цінності та спілкування на засадах довіри та солідарності. В основному громадянським суспільством вважається суспільство, в якому головною діючою особою є громадянин як автономна особа<sup>6</sup>. Тож, громадянське суспільство – це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань, пов'язаних із суспільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної культури, які знаходяться за межами країни, але захищені нею<sup>7</sup>.

5 Громадянське суспільство, його функції та можливості в сучасних умовах. URL: [http://cpk.org.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=713](http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=713) (дата звернення 12.06.22).

6 Сергієнко Т.І. (2021). Громадянське суспільство та його роль у забезпеченні національної безпеки України. Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України: тези II Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 листопада 2021 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 389-391.

7 Бабарікіна Н.А. (2014). Громадянське суспільство як засіб гармонізації відносин між державою і громадянами. Грані, (11), 110–120.

Громадянське суспільство відрізняється від суспільства тим, що воно залучає громадян до колективних дій у публічній сфері для вираження своїх інтересів, ідей, обміну інформацією, досягнення спільної мети, висунення вимог до держави та притягнення до відповідальності чиновників. Ознакою громадянського суспільства є плюралізм, різноманітність інтересів і пріоритетів, що виражають інтереси різних верств населення. Інститутами громадянського суспільства є виробничі спілки, добровільні громадські організації та об'єднання, політичні партії<sup>8</sup>. Тому громадянське суспільство є головним чинником стабільності політичного режиму та керівництва країни<sup>9</sup>.

**Еволюція поглядів на співвідношення держави та громадянського суспільства у політичній думці.** Механізм взаємодії громадянського суспільства і держави являє собою відносно впорядковану систему структур і відносин, за допомогою яких, з одного боку, досягаються цілі індивідів та їх колективів, а з іншого – забезпечується їх державне регулювання. Концепція взаємовідносин держави і громадянського суспільства трансформується від ідеї призначення людської спільноти для обслуговування державних інтересів до ідеї офіційної функції держави по відношенню до суспільства та формування концепції громадянське суспільство.

У давнину держава сприймалася як колектив особливого роду, створений для потреб життя, але існував як самодостатній стан суспільства (Аристотель, Платон, Сократ, Цицерон). Оскільки держава в цей період розумілася як синкретичне продовження соціального колективу і єдиний вираз його політичної дії, співпраця суспільства з державою з окремих питань не обговорювалася. У період Середньовіччя виокремилися богословські концепції взаємин суспільства і держави А. Августина та Ф. Аквінського. Ці мислителі в політико-правовій сфері дотримуються подібних до античних авторів поглядів - споконвічна мета людської спільноти служити державним (які визначаються Божественною волею) інтересам. Відповідно держава і суспільство в цей період почали співпрацювати з певних питань.

Подальша еволюція уявлень про взаємодію держави і суспільства зумовлена формуванням концепцій природного права ліберальної доктрини (Г. Гроцій, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та ін. ). Саме тут виникає ідея офіційної функції держави, вона розглядається як інструмент, за допо-

8 Бабарикіна Н.А. (2013). Громадянське суспільство – механізм зв'язку індивіда з державою як політичною організацією суспільства. Гілея, (68), 853–858.

9 Камілі Дріс(2003). Розвиток громадянського суспільства в королівстві Марокко. Людина і політика, (5), 41-45.

могою якого суспільство забезпечує реалізацію своїх інтересів. На цьому етапі формуються взаємодоповнюючі поняття громадянського суспільства та верховенства права. Можна припустити, що цей етап триває й донині. У цей період був вибудований механізм взаємодії держави і суспільства, інституціалізована ця взаємодія і до неї приєднувалося все більше сфер. Таким чином, суспільство функціонує та продуктивно розвивається лише за умови постійної та ефективної взаємодії держави та громадянського суспільства. І кожна країна має свою систему такої взаємодії<sup>10</sup>.

Деякі сучасні українські політологи виділяють дві моделі взаємодії держави та громадянського суспільства: американську та європейську.

Американська модель базується на ліберально-конституційній демократії, що характеризується громадянським суспільством. Вона втілена в політичній та конституційній системі США. Його характеристики:

- поділ сил,
- інституційне вето,
- двопалатний парламент.

Усе це формує механізм відносин держави і суспільства (державна політика). А партії функціонують як виборчі апарати, які висувають кандидатів на вибори. У міжвиборчий період найбільший вплив на владу мають позапартійні об'єднання (громадські об'єднання, групи за особливими інтересами, які лобюють у певних галузях, регіонах тощо). Відповідно до цієї моделі необхідно розширювати мережу неурядових організацій.

Європейська модель взаємодії держави та громадянського суспільства базується на європейському постулаті про суверенну демократію, засновану на владі народу. Партії відіграють провідну роль у взаємодії держави та громадянського суспільства. Групи тиску діють або через них, або через механізми, які йдуть до уряду. Система української демократії ближча до європейської моделі. Проте слід зазначити, що на сучасному етапі відбувається трансформація європейської моделі: зростає роль ЗМІ, зростає вплив різноманітних громадських та неурядових організацій, у тому числі міжнародних. Усе це пов'язано з процесами глобалізації у світі, що торкається й України. Тому слід зазначити, що покликанням громадянського суспільства є захист перед державою прямих інтересів громадян та їх груп, а також права на самоорганізацію. Державі відводиться роль гаранта захисту суспільних

<sup>10</sup> Краснопольська Т.М. (2015). Взаємодія громадянського суспільства та правової держави: навч.-метод. посібник / Т.М. Краснопольська. Одеса: Фенікс.

інтересів від егоїзму приватних і групових інтересів, стихійних процесів самоорганізації та відстоювання прав громадян.

У демократично розвинутих країнах, а особливо в країнах, що демократизуються, питання самоорганізації громадян стає критичним. Історично громадянське суспільство було західною, теоретичною, культурною, політичною концепцією, заснованою на теорії прав і свобод вільних громадян, включаючи право на добровільне об'єднання та концепцію рівності перед законом і право на приватне життя<sup>11</sup>. Процес розвитку громадянського суспільства в Україні безпосередньо залежить від правового визначення статусу його інститутів і зокрема від найбільш ефективного законодавчого закріплення узгодженого порядку створення та функціонування громадських організацій. Законодавство має базуватися на достатньо збалансованому, розумному балансі між інтересами держави та громадянського суспільства. На думку вчених, громадянське суспільство відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку суспільства. Це потужне джерело відновлення та гуманізації суспільства та держави. Однією з основних відмінностей держави від громадянського суспільства є її здатність приймати закони та інші нормативно-правові акти, можливість застосовувати заходи державного примусу на підставах, передбачених законом (Таблиця 1).

*Таблиця 1.*

**Порівняльна характеристика основних ознак  
громадянського суспільства та держави**

| Громадянське суспільство                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Держава                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>- громадянська соціалізація індивідів, які розвиваються як особистості, як громадяни, що усвідомлюють свої потреби, інтереси, сприймають норми і цінності;</li> <li>- носієм ГС є, насамперед, особистість, що знаходить соціальну й цивільну активність;</li> <li>- права людини, що виступають основою ГС та визначають поле її можливостей;</li> <li>- самоуправлінська діяльність громадян, певною мірою незалежна від держави;</li> <li>- демократична правова держава, що виражає і захищає права;</li> <li>- реалізація волі людей громадськими засобами, обмеження незаконних зазіхань на їх волевиявлення з боку чиновницького апарату держави.</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>- публічно-політична (державна) влада;</li> <li>- суверенітет;</li> <li>- всеосяжність;</li> <li>- територія;</li> <li>- населення;</li> <li>- апарат примусу;</li> <li>- апарат управління;</li> <li>- видання нормативно-правових актів;</li> <li>- оподаткування.</li> </ul> |

11 Сергієнко Т.І. (2022). Світовий досвід взаємодії держави та громадянського суспільства. Тиждень науки-2022. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 18–22 квітня 2022 р. [Електронний ресурс] / Редкол.: В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя: НУ "Запорізька політехніка", 1598-1601. електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана.

Також зазначимо, що громадянське суспільство і демократична держава постійно розвиваються, тому уважне вивчення та усвідомлення цих явищ є важливим для забезпечення їх оптимального розвитку та функціонування<sup>12</sup>. Тільки демократія створює для цього правильний правовий простір. Важливим чинником стабільного демократичного розвитку є баланс між громадянським суспільством і державою, порушення якого призводить до відчуження та політичної безпорадності народу, гіпертрофії владних структур. Водночас громадянське суспільство є залежним від держави, оскільки в умовах політичного насильства воно не може розвиватися і функціонувати.

Визнаючи незалежність громадянського суспільства, демократія повинна відповідати запитам і потребам суспільства, видавати відповідне законодавство та контролювати його виконання. Водночас демократична держава має створити умови для правового захисту громадян, створити сприятливу правову базу для діяльності інститутів громадянського суспільства. "Захист конституційних прав є ключовою умовою незалежності громадянського суспільства та захисту від незаконного управління"<sup>13</sup>.

**Сучасний етап розвитку громадянського суспільства в Україні.** Сучасний етап розвитку суспільства обумовлений значною кількістю викликів як глобального характеру, так і локального, зміною ціннісних парадигм розвитку соціуму, а разом з тим, поширенням серед цивілізованих країн цінностей ліберальної демократії, де провідними є такі ліберальні ідеї як індивідуалізм, антропоцентризм, недоторканість природних прав і свобод людини, право приватної власності<sup>14</sup>.

Активізація суспільного, розвиток права приватної власності та формування середнього класу стабілізують соціальне розшарування, що в свою чергу сприяє розвитку громадянського суспільства. Вчені вбачають зв'язок між діяльністю волонтерських організацій і високим ступенем соціальної диференціації суспільства, що є результатом процесу модернізації. Тобто,

12 Бабарикіна Н.А., Сергієнко Т.І. (2021). Сталий розвиток громадянського суспільства в період гібридних війн. Role of science and education for sustainable development. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts, University of Technology, Katowice Monograph 44 The authors bear full responsible for the text, data, quotations and illustrations Copyright by University of Technology, Katowice, 704-713.

13 Майстрюк С. (2018). Держава і громадськість: чи вдасться змінити конфронтацію на партнерство? Громадянське суспільство, (34), 13-15.

14 Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія (2016). За заг. ред. Сергія Чернова, Валентини Воронкової, Віктора Банаха, Олександра Сосніна, Пранаса Жукаускаса, Йоліти Ввайнхардт, Регіни Андрюкайтене; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА.

чим гетерогенніше суспільство, тим різноманітнішими є його інтереси. Провідним механізмом структурування громадянського суспільства є добровільні організації громадянського суспільства. Складні суспільства потребують великої кількості організацій або великих вторинних груп, створених для досягнення конкретних цілей.

Добровільні громадські об'єднання є важливим інститутом громадянського суспільства, вони є центром повсякденного життя, якими б незначними не здавалися їхні інтереси. Саме ці інтереси, якщо вони мають масовий характер, зачіпають велику кількість людей. Тому вони важливі для розвитку суспільства в цілому і мають знайти форми вираження та представництва на державному рівні, якщо не можуть бути вирішені громадськими об'єднаннями. Громадські організації завжди залучені до процесу прийняття політичних рішень, що ускладнює відокремлення їх діяльності від політичної сфери. Більшість громадських організацій займаються політикою недовго, оскільки політична діяльність для них не є пріоритетом<sup>15</sup>.

Сьогодні в умовах війни, українські громадяни мають певні досягнення у відстоюванні своїх цінностей і прав<sup>16</sup>. Так, наші громадяни продемонстрували високу мотивацію до спільних дій, безпрецедентні зразки злагоженості та взаємодопомоги. Російсько-українська війна почалася в 2014 р.<sup>17</sup>. І якщо до 2022 року війна носила світоглядний характер та мала за мету підкорити свідомість населення та сформувати за допомогою інформаційних ресурсів певний світогляд<sup>18</sup>. То події, які відбулись 24 лютого 2022 року порушили військовий баланс сил у регіоні й вплинули на зміну конфігурацій, що склалися після завершення холодної війни. Станом на 5:30 ранку 24 лютого 2022 року на всій території України введено воєнний стан. Таке рішення прийнято на підставі пропозиції РНБО відповідно до законодавства України.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації принесло з собою безліч нових правових проблем, змусивши такі групи як організацій

15 Сергієнко Т.І. (2021). Особливості формування правової держави і громадянського суспільства в сучасній Україні. Орликіана-2021: проблеми та перспективи сучасної освіти: матеріали наук.-практ. симп. (13 жовтня 2021 р.). Миколаїв, 60-62

16 Арабаджиев Д.Ю., Сергієнко Т.І. (2020). Політична маніпуляція та інформаційно-психологічна безпека в політичних відносинах. Політикус: Науковий журнал. Видавничий дім "Гельветика", (20), 36-43.

17 Кіндратець О.М., Сергієнко Т.І. (2021). Образ "чужого" в радянський та пострадянський періоди історії України: політичні аспекти проблеми. Регіональні студії, (24), 24-29

18 Сергієнко Т.І. (2015). Інформаційні війни як фактор впливу на політичну свідомість. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць, Вип. 61 / Гол. ред. В.Г. Воронкова; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 264-265.

громадянського суспільства швидко адаптуватися та розширювати свої послуги навіть під час великого стресу та в умовах фізичної небезпеки для їхнього персоналу. Так, громадські організації, волонтери, благодійні фонди та звичайні активні громадяни об'єдналися і взялися розв'язувати безліч завдань, щоб підтримати армію та населення.

Тож, реалії сьогодення свідчать, що громадянське суспільство в Україні має перспективи помітного, свідомого розвитку<sup>19</sup>. Україна має певні оптимістичні прогнози щодо розвитку і ефективного функціонування громадських інституцій та реалізації впливу населення на державну політику. В Україні створено базові правові засади розвитку громадянського суспільства, склалася мережа громадських інститутів, завдяки яким суспільне життя набуло ознак громадянського суспільства. Для сучасної України зміна парадигми політичного існування означає зміну базових умов життєдіяльності, створення більш розвинених моделей соціальної системи і як наслідок - перетворення населення в активний колективний політичний суб'єкт. Подальший процес розвитку громадянського суспільства в умовах післявоєнного стану повинен забезпечуватися становленням дієвої системи політичних партій і громадських організацій, посиленням вимог до якості їх керівних органів і лідерів, підвищенням громадської активності та правової культури громадян, вдосконаленням механізмів народовладдя, діагностики політики і здатності виносити компетентні оцінки дій, планів і позицій влади.

**Висновки.** Громадянське суспільство є ключем до обмеження впливу держави на громадян, контролю над владою, важливою складовою поділу влади разом із гілками влади. Дисбаланс між державою і громадянським суспільством зазвичай веде до політики державності – надмірного втручання органів державної влади у справи суспільства, дрібно-бюрократичної опіки та регулювання суспільного життя, обмеження прав і свобод особи.

Однією з головних умов забезпечення соціально-політичної стабільності є належний розвиток громадянського суспільства. Тому, відповідно до Закону України "Про основи національної безпеки України", створення

<sup>19</sup> Кіндратець О.М., Сергієнко Т.І. (2021). Особливості формування ідентичності українців в умовах гібридної війни. Політикус: Науковий журнал. Видавничий дім "Гельветика", (1), 40-46.

громадянського суспільства є пріоритетним національним інтересом<sup>20</sup>. Це означає, що вирішення проблеми інтенсифікації процесів її формування як одного з ключових факторів забезпечення соціально-політичної стабільності є дуже важливим завданням, яке привертає увагу багатьох дослідників.

Беручи до уваги еволюцію поглядів на відносини між державою і громадянським суспільством у політичній думці, можна сказати, що відносини суспільства і держави можна поділити на різні етапи, що відрізняються за притаманними їм формами, принципами, методами та механізмами, але всі вони зрештою демонструють роль і місце держави в громадянському суспільстві. Ця роль і місце істотно змінилися з часом і дійшли до того моменту, коли їх взаємозв'язок є домінуючим у системі суспільних відносин, заснованих на принципах саморегулювання та самоврядування, відповідно до яких держава має бути перебудована і сформована. Але останні в різних формах і з різним ступенем міцності знадобляться для наступного періоду розвитку людини. Доказом цього щодо громадянського суспільства та верховенства права є те, що з розширенням інститутів громадянського суспільства діяльність держави, її регулююча роль не втратить своєї актуальності, незважаючи на те, що форми і методи регулювання обсягу підлягають зміні.

Також, зазначимо, що громадянське суспільство в Україні є надзвичайно перспективним і готовим до переходу на новий рівень свого розвитку – європейський, а не пострадянський, як було до того. Для якісної організації переходу слід подолати проблеми, які гальмують розвиток громадянського суспільства, зупинити вторгнення Російської Федерації і зберегти нашу незалежність.

DOI: 10.51587/9781-7364-13371-2022-007-212-223

<sup>20</sup> Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19.06.2003 № 964-IV. URL: [https://kodeksy.com.ua/pro\\_osnovi\\_natsionalnoyi\\_bezpeki\\_ukrayini.htm](https://kodeksy.com.ua/pro_osnovi_natsionalnoyi_bezpeki_ukrayini.htm) (дата звернення 12.06.22).